

Močila, crkva B. D. Marije, pogled na pročelje sa zapadne strane

Marija Planić-Lončarić i Ljuboka Ričko

Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad

Zavjetna crkva B. D. Marije u Močilama kraj Koprivnice — opis i tipologija

U blizini Koprivnice, južno od ceste koja vodi u Varaždin, nalazi se zavjetna crkva B. D. Marije. Izgrađena je na osami, okružena vinogradima, šumarcima i livadom. Na početku odvojka od glavne ceste je raspelo koje upućuje k crkvi. Podalje od crkve postoji manji zaselak i novi župni stan, izgrađen u času kad je B. D. Marija postala župna crkva za šire okolno područje.

Crkva je pravilno orijentirana, izgrađena je u smjeru zapad — istok. Uz zapadni dio izgrađeno je predvorje, a uz sjeverni zid sakristija u istočnom dijelu uz svetište i zvonik uz zapadni, ulazni dio.

Crkva je jednobrodna građevina s poligonalno završenim svetištem. Prostor sakralnog objekta komunicira s vanjskim okolnim terenom kroz glavni ulaz u središtu zapadne fasade, te vratima južnog zida. Predvorje ima dva ulaza, ulaz u zvonik nalazi se na njegovu sjevernom zidu, a ulaz u sakristiju na njenom zapadnom. Interne su komunikacije između svetišta i sakristije, te između I. kata zvonika i kora crkve. Zvonik je prije bio vezan s unutrašnjošću crkve na razini prizemlja, no danas su ta vrata zazidana.

Osnovni longitudinalni prostor sakralnog objekta dijeljen je na tri dijela: ulazni dio, glavni prostor i svetište. Ulazni dio vezan je s predvorjem vratima i osvjetljen s dva manja, nisko položena prozora. Ulazni je dio svođen križnim svodom. Na dijelu prema glavnom prostoru crkve dva su jaka četvrtasta stuba, koji podržavaju kor. Stubovi imaju podnožje i kapitelne zone, te svaki jednu škropionicu. Polukružni lukovi vežu se na liniju kapitelnih zona stubova. Iznad arkada prolaza nalazi se ravni završetak parapetnog zida kora.

Glavni je prostor svođen, isto kao i svetište. Veće susvodnice su u glavnom dijelu crkve, kao i zapadnom dijelu svetišta, a manje u njegovu istočnom dijelu. U visini svodova su jake željezne zatege.

Bočni su zidovi artikulirani nizom pilastara s naglašenijim, stepenasto profiliranim kapitelnim zonama. Svod svetišta je iste visine kao i svod glavnog prostora. Pod crkve nešto je niži od razine predvorja, a pod svetišta je, kao što je to i uobičajeno, nešto viši od glavnog prostora crkve. Pod je sastavljen od većih kvadratnih kamenih ploča koje su slagane dijagonalno.

Prostor je dostatno osvjetljen s tri veća pravokutna prozora na južnoj i s jednim na sjevernoj strani. Svijetla se ploha sastoji od manjih kvadratnih dijelova bijelog stakla, oivičenog manjim okvirom. U središnjem dijelu svetišta tri su okulusa, od kojih je srednji naknadno zazidan. Zapadna strana crkve imala je u visini kora veći pravokutni prozor, koji je kasnije zazidan. Danas je na toj strani samo manji okrugli prozor, koji je u gornjoj zoni zabata crkve.

Uz južni ulaz glavnog prostora je uzidana kamena posuda škropionice i manja zidna niša.

Svetište je odijeljeno od glavnog prostora oblim, širokim trijumfalnim lukom i oltarskom pregradom. Glavni se oltar nalazi u zaglavju svetišnog prostora. Bočno, s jedne i s druge strane oltara je po jedan pravokutni ulaz u predio iza samog oltara.

U glavnom su prostoru crkve tri oltara, i to dva sa zapadne strane trijumfalnog luka, a jedan uz južni zid. Propovjedaonica je uzvišena pa se do nje dolazi stepenicama. Ona se nalazi uz sjeverni zid. Središnji dio glavnog prostora crkve ispunjen je klupama.

Sažetak

Crkva B. D. Marije u Močilama, kao i sakralni objekti sv. Nikole i sv. Antuna u Koprivnici, izgrađeni su u velikom valu obnove izgrađene, nakon prestanka opasnosti od Turaka, u razdoblju 17. i 18. stoljeća.

Sve tri crkve imaju jednobrodni tlocrt s jednako širokim svetištem. Pokušali smo naći korijen tom tradicionalnom obliku, ne ulazeći u analizu detalja i postojećih razlika u arhitekturi tih gradnji. Vrlo je vjerojatno gotička franjevačka crkva sv. Marije u Koprivnici — objekt koji je utjecao na izgradnju baroknih crkava toga grada, kao i prvotne drvene renesansne kapele, te zidane barokne crkve B. D. Marije u Močilama.

Predvorje je pravokutnog tlocrta, rastvoreno prema okolnom prostoru vratima i prozorskim otvorima. Pod je od opeke, a grede krovišta su vidljive, nisu zatvorene.

Zvonik je kvadratnog tlocrta, vrlo jakih zidova. Prizemni dio zvonika bačvasto je svodjen. Pod je od opeke. Osvjetljenje prostora je skromno, jer su prozorski otvori mali. Drvenim stepenicama i ljestvama dolazi se do vrata na razini I. kata koje vode na kor crkve.

Sakristija je pravokutnog tlocrta, križno svodjena. Noviji pod je betonski, nešto niži od poda svetišta. Sakristija je osvijetljena prozorom na istočnom zidu.

Niska prizemna zgradica predvorja žbukanih je zidova i dvostrešnog krova, pokrivena limenim pločama. Zabatni dio zapadne fasade ima u središtu manju rozetu. Donji dio fasade odijeljen je razdjelnim vijencem od zabatnog, gornjeg dijela. Otvori ulaza i prozora predvorja pravokutnog su oblika polukružno završeni u gornjem dijelu.

Vanjšina crkve žbukana je s naznakom sokla i laganog zaobljenja u potkrovnom dijelu. Za razliku od rastvorenog predvorja, crkva predstavlja veliku, uglavnom zatvorenu masu s malo otvora. Dobra osvijetljenost unutrašnjosti postignuta je smještajem većine otvora na južnom zidu. Zapadna, vrlo jednostavna fasada ima u prizemnom dijelu širi glavni portal i dva manja prozora, a pri vrhu zabatnog dijela manji okrugli prozor. Južna fasada ima u istočnijem dijelu manji, pobočni ulaz, a u gornjoj zoni dva veća pravokutna prozora i jedan nešto manji u zapadnijem dijelu fasade. Jedini prozorski pravokutni otvor sjeverne fasade u njezinoj je istočnoj polovici. Peterostrano svetište ima u srednjem dijelu tri manja okrugla prozora.

Crkva je pokrivena dvostrešnim, visokim krovom, te dijelom šatorastog krova iznad svetišta. Pokrov je od biber crijepa.

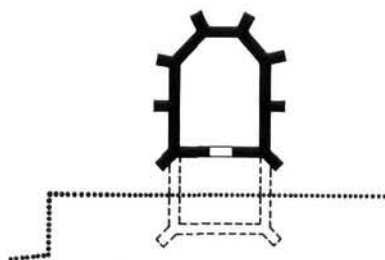
Sakristija je isto žbukanih zidova. Na zapadnoj je fasadi pravokutni ulaz, a na istočnoj manji prozorski otvor. Jednostrešni krov veže se na krovšte crkve.

Niski čvrsti zvonik podijeljen je razdjelnim vijencima na tri zone: prizemnu, te zonu I. i II. kata. Osim ulaza sjeverne strane, svi otvori prizemne zone i zone I. kata vrlo su mali i uski. To su otvori za osvjetljenje stepenica i neophodno zračenje. Tek su na završnom katu veliki dvojni otvori pravokutnog oblika oblo završeni. Četverostrešna limena kapa zvonika prelazi na gornjem dijelu u lukovicu i završava lanternom.

Crkva je građena od opeke i kamena u donjim dijelovima. Donedavna je bila u trošnom stanju, no skorašnjim zahvatima uređena je krovna ploha cijelog objekta, kao i zide unutrašnjosti crkve. Ostali su zapušteni drveni dijelovi, kao što je daščani pod kora — pjevališta, te osobito unutarnja vertikalna komunikacija zvonika. Na žalost, na neodgovarajući način zatvoreni su ulazi predvorja. Zbog izrazite vrijednosti ovog sakralnog objekata očekuju se i slijedeći zahvati obnove.

B. D. Marija u Močilama izgrađena je polovicom 16. stoljeća, u razdoblju kad je izgradnja sakralnih objekata u ovim predjelima bila rijetka. To je razdoblje gradnje fortifikacija koje su trebale braniti od turskog prodiranja.

Kralj Ferdinand potvrđuje darovnicu Ivana Ernušta Čakovečkog. U darovnici se spominje da je kapelu B. D. Marije osnovao kanonik Andrija.

Koprivnica, crkva sv. Marije, pretpostavljeni tlocrt srednjovjekovne crkve prije (— — — —) i poslije (— — — —) izgradnje renesansne gradske fortifikacije (· · · · ·). Tlocrt crkve u planu Koprivnice N. Angelinija iz druge polovice 16. stoljeća

Ta prvotna, drvena crkva sv. Marije u Močilama vrlo je vjerojatno u osnovnim linijama ponavljala tlocrtnu dispoziciju srednjovjekovne crkve sv. Marije u Koprivnici. Naime, gotička, franjevačka crkva bila je građena kao tip sakralnog objekta jedinstvenog tlocrta, kod koga svetište kao i glavni prostor imaju istu širinu, za razliku od inače češće građenih manjih, jednobrodnih crkava, kojima je svetište, bez obzira da li poligonalno ili četvrtasto, uvijek uže od lađe.

U vrijeme gradnje drvene, renesansne crkve u Močilama, srednjovjekovna župna crkva sv. Nikole u Koprivnici već je djelomično srušena radi dopune linije fortifikacije grada, a stoji, iako dijelom oštećena, samo crkva franjevac — Sv. Marija.

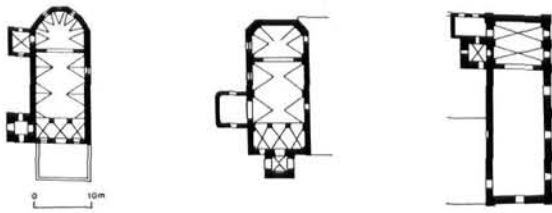
Zanimljive su vijesti koje slijede u vezi sa B. D. Marijom u Močilama. Tako se u vizitaciji kanonika Vinkovića iz polovice 17. stoljeća spominje crkva kao uredno održavana, spominje se oltar unutrašnjeg prostora drvenog objekta, te se navodi da crkvom upravlja župnik iz Koprivnice.

Zapis slijedeće vizitacije donosi podatak da crkva ima manji tornjić nad krovom, zatim trijem, a spominje se da su zidovi ukrašeni slikama.

Početak 18. stoljeća počinje gradnja nove zidane crkve. Ona se gradi oko drvene starije kapele, a budući da gradnja traje dulje vrijeme, kapela je i dalje u funkciji. Gradi se zvonik koji je najprije bio pokriven šindrom, zeleno obojenom, tek je kasnije postavljen limeni krov.

Barokna crkva u Močilama opet ponavlja jednobrodni tip crkve, jednako širokog svetišta i glavnog prostora. Naime već sam podatak da je crkva zidana oko drvene starije kapele upućuje na mogućnost srodnog obrisa. Međutim, nešto prije, tj. polovicom 17. stoljeća, obnavlja se crkva na mjestu franjevačke Sv. Marije u Koprivnici (sada je to župna crkva sv. Nikole) i gradi nova franjevačka crkva sv. Antuna u njezinoj blizini. I jedna i druga građevina jednobrodnog su prostora, kome se svetište ne odvaja širinom. Varijante su u istočnom završetku svetišta. Dok crkva sv. Antuna ima trostrani završetak, B. D. Marija u Močilama ima peterostrani. Zvonik crkve u Močilama na sjevernoj je strani, kao što je i onaj uz župnu crkvu sv. Nikole, dok Sv. Antun ima zvonik uz središte zapadne fasade, ispred glavnog ulaza.

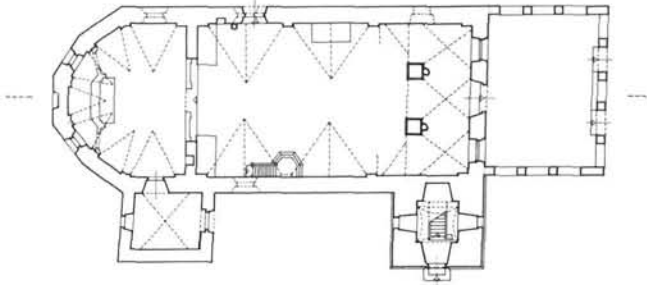
I da zaključimo — jedan srednjovjekovni tip sakralnih gradnji, u svakom slučaju rjeđe upotrebljavan na području sjeverne Hrvatske, ostao je dominantan u zoni izgradnje crkvenih objekata građenih na prostoru Koprivnice sve do 17. stoljeća, znači do razdoblja obnove gradskog života. Močila pak, kao širi, okolni prostor grada, ponavljaju u dva navrata — u 16. i u 18. stoljeću taj tradicionalni oblik.

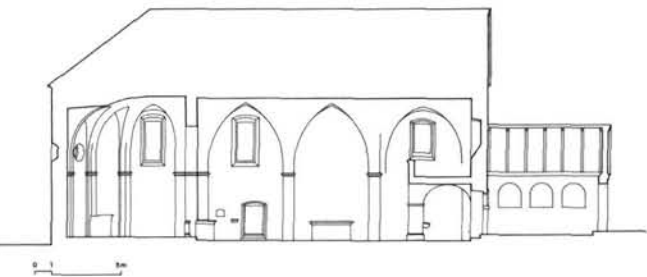
Močila, crkva B. D. Marije, poč. 18. stoljeća, tlocrt

Koprivnica, crkva sv. Antuna Padovanskog, polovica 17. stoljeća, tlocrt

Koprivnica, crkva sv. Nikole, polovica 17. stoljeća (pregrađena u 19. stoljeću), tlocrt

Močila, crkva B. D. Marije, tlocrt

Močila, crkva B. D. Marije, uzdužni presjek

I dok dvije barokne koprivničke crkve (Sv. Nikola i Sv. Antun) nastoje izgradnjom kapela na dvije bočne strane (Sv. Josip i sakristija kod prve i Lauretanska kapela i kapela Spasitelja kod druge) dopuniti jednobrodni prostor, crkva u Močilama čuva jednostavnost svog unutarnjeg, osnovnog, uzdužnog prostora. Ista smirenost postoji u slagalju, gradnji masa. Tako se jednostavna, jedinstvena, čvrsta, uglavnom zatvorena masa crkve veže na rastvoreno predvorje i samo je s jedne strane dopunjena zvonikom i malom sakristijom.

Ta strogost i jednostavnost kompozicije prisutna je i u unutrašnjosti. Tako su npr. bočni oltari postavljeni paralelno s trijumfalnim lukom, a ne koso prema uzdužnoj osi crkve.

Crkva B. D. Marije u Močilama predstavlja tako u skromnijim uvjetima izgrađivanja zanimljiv primjer kontinuiteta nekih ranije zasnovanih kompozicijskih načela, kreativno dopunjenih suvremenim, baroknim oblicima.

Literatura

- L. Brozović: *Grada za povijest Koprivnice, Koprivnica, 1978.*
 A. Horvat: *Između gotike i baroka, Zagreb, 1975.*
 A. Horvat: *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj (Barok u Hrvatskoj), Zagreb, 1982.*
 P. Cvekan: *Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici, Koprivnica, 1975.*
 Đ. Cvitanović: *Graditelj Hans Alberthal, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, br. 8, Zagreb, 1984.*
 D. Vukičević-Samaržija: *Srednjovjekovna sakralna arhitektura Koprivnice (Monografija »Koprivnica«), 1986.*
 R. Ivančević: *O umjetnosti gotike na tlu Jugoslavije (Gotika u Sloveniji i Hrvatskoj), 1984.*
 M. Prelog: *Tekst predgovora (Barok u Hrvatskoj), Zagreb, 1982.*
 N. Pevsner: *An outline of european architecture, London, 1948.*

Summary

Marija Planić-Lončarić and Ljuboka Ričko

Votive Church of the Blessed Virgin Mary in Močila — Description and Typology

The church of the Blessed Virgin in Močila along with the churches of St Nicholas and St Anthony in Koprivnica was built during the great upsurge of reconstruction following the weakening of the Turkish threat in the course of the 17th and 18th centuries.

All three churches have a one-nave floor plan and sanctuary of the same width. An attempt was made by the authors to trace the source of this traditional shape without analyzing details or stressing the existing architectural differences of these buildings. It is probable that the gothic franciscan church of St Mary in Koprivnica was the strongest influence on the baroque churches of that town, as well as the original wooden renaissance chapel and later stone baroque church of the Blessed Virgin Mary in Močila.